

Mari Välimäki

Rakkauden käytännöt

Opiskelijat ja salatut kihlat 1600-luvun Turussa ja Uppsalassa

Kirstin Sigfredsdotter syytti Turun kuninkaallisen akatemian konsistorissa opiskelija Mikael Keppilanderia avioliitolupauksen rikkomisesta vuonna 1690. Mikael ei halunnut avioitua Kirstinin kanssa, vaikka oli niin naiselle luvannut ja vahvistanut lupauksensa olemalla sukupuoliyhteydessä Kirstinin kanssa. Lupauksen lisäksi Kirstin kertoi konsistorille saaneensa Mikaelilta lahjaksi punaisen nutun ja kullatun soljen. Kirstinin kertomuksen vahvistivat todistajina toimineet akatemian vahtimestari Johan Carlsson sekä hänen vaimonsa Karin Mattsdotter, joiden talossa Kirstin toimi piikana. Mikael kielsi Kirstinin väitteet lupauksesta, mutta käsittelyn lopuksi kuitenkin myönsi konsistorin jäsenille, että hänellä oli tunteita naista kohtaan. Näiden tunteiden vuoksi Mikael lupasi lopulta avioitua Kirstinin kanssa.¹

Tunteiden historiasta on kirjoitettu pitkään, mutta viimeisen vuosikymmenen aikana aihepiiriä käsittelevien julkaisujen määrä on kasvanut valtavasti niin Suomessa kuin maailmalla.²

Yksi tutkijoita kiinnostaneista tunteista on rakkaus. Tutkijat ovat muun muassa keskustelleet esimodernin ajan tunnekylläisyydestä ja/tai -köyhyydestä. Esimerkiksi Edward Shorter sekä Ronny Armbjörnsson tulkitsivat 1970-luvulla ilmestyneissä tutkimuksissaan uuden ajan alun olleen rakkaudetonta aikaa, jolloin avioliitot solmittiin järkisyyistä.³ Myöhemmin vuosikymmeninä käsitys rakkaudettomasta uuden ajan alusta on kuitenkin kyseenalaistettu. Tutkijat ovat esittäneet, että käsitys rakkaudettomuudesta johtui modernista tutkimusotteesta, jossa modernin ja postmodernin ajan rakkauskäsityksiä peilattiin uuden ajan alkuun. Tutkijat ovat osoittaneet, että keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa tunteita kuten rakkautta ilmaistiin eri tavoin kuin modernina aikana, mikä tulee huomioida esimodernia aikaa tutkittaessa.⁴

Mitä tulee Suomen historiaan, Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen sekä Hanna Kietäväinen-Sirén ovat 2000-luvulla tutkineet rakkauden historiaa varhaismodernilla ajalla. Ruotsissa

1. "til henne affection hafft", *Consistorii Academici Aboensis Protokoller* (CAAP) 29.1.1691. Finska litteratursällskapet tryckeri, Helsinki 1884–1898.

2. Ks. tunteiden historian tutkimuksen historiografiasta Tuomas Tepora, Tunteet pinnassa. *Historiallinen Aikakauskirja* 110 (2012), 322–340, Tuomas Tepora, Kiihkeä historia. Tunteet historian tutkimuksessa. Teoksessa Matti O. Hannikainen, Mirrka Danielsbacka & Tuomas Tepora (toim.) *Menneisyyden rakentajat. Teoria tutkimuksessa*. Gaudeamus 2018, 77–93, sekä Rob Boddice, *The History of Emotions*. Manchester University Press 2018.

3. Ks. Esim. Edward Shorter, *The Making of the Modern Family*. Fontana 1975, luvut 3–4 sekä Ronny Armbjörnsson, *Familjeporätt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*. Gidlund 1978, 21–22.

4. John R. Gillis, *From Ritual to Romance. Toward an Alternative History of Love*. Teoksessa Carol Z. Stearns & Peter N. Stearns (toim.) *Emotion and Social Change. Toward a New Psychohistory*. Holmes & Meier 1988, 88–89; Björn Bandlien, *Strategies of Passion. Love and Marriage in Old Norse Society*. Brepols 2005, 1–5; Susan Broomhall, *Emotions in the*

rakkauden historiaa ovat tutkineet esimerkiksi Bonnie Clementsson, Rudolf Thunander, Arne Jarrick sekä Malin Lennartsson, joka on osoittanut Kietäväinen-Sirénin tavoin, että rakkaudella oli merkitystä puolisoa valittaessa 1600-luvun maaseutuyhteisöissä. Suomalaiset ja ruotsalaiset tutkimukset liittyvät siihen ketjuun, joka tunnistaa ja tunnustaa rakkauden merkityksen uuden ajan alun yhteiskunnassa, perheissä ja erityisesti suhteessa avioitumiseen.⁵ Tämä artikkeli liittyy samaan tutkimusperinteeseen ja laajentaa tarkastelun koskemaan miehen ja naisen välistä rakkautta uuden ajan alun ruotsalaisissa yliopistokaupungeissa.

Tutkimukseni kohteena ovat Uppsalan yliopiston ja Turun kuninkaallisen akatemian konsistorien käsittelemät, opiskelijoihin liittyneet avioliittolupauksen rikkomistapaukset 1600-luvulla. Avioliittolupauksen rikkomistapauksia tutkittiin 1600-luvun aikana Turun kuninkaallisen akatemian konsistorissa 24 (vuosina 1644–1695) ja Uppsalan yliopiston konsistorissa 30 (vuosina 1637–1698).⁶ Tarkastelen, millainen merkitys rakkaudella oli avioliittolupauksen rikkomistapauksissa ja niitä tutkittaessa. Kysyn myös, miten yliopistojen konsistorit suhtautuivat rakkauteen avioliittolupauksen rikkomistapausten yhteydessä. Millainen merkitys rakkaudella oli juridisesti?

Tarkastelen avioliittolupauksen rikkomistapauksia, sillä niiden yhteydessä rakkaus ja sen osoittaminen nousivat tuomioistuimissa käytyjen keskustelujen aiheeksi. Tarkastelemisani

tapauksissa käsittelen rakkautta miehen ja naisen välisenä romanttisena ja seksuaalisena tunteena. Tunteiden historian tutkijat korostavat tunteiden kulttuurisidonnaisuutta, niiden sosiaalista merkitystä sekä ruumiillisuutta.⁷ Tässä artikkelissa ymmärrän rakkauden ja sen ilmaisemisen sosiaalisesti ja kulttuurisesti määritellyksi ja määrittäneeksi tunteeksi, jota ilmaistaan ja viestitään niin sanoin kuin teoin. Tutkimuskirjallisuus osoittaa, että keskiajalla ja uuden ajan alussa ihmiset elivät Euroopassa muissakin kuin heteroseksuaalisissa suhteissa.⁸ Tutkimastani aineistosta ei kuitenkaan löydy merkkejä vastaavista suhteista 1600-luvun Turusta tai Uppsalasta ja tästä syystä artikkeli keskittyy heteroseksuaalisiin suhteisiin.

Avioliittolupauksen rikkomisesta syytetyt yliopisto-opiskelijat muodostavat rajatun, mutta monipuolisen kohderyhmän. Opiskelijat olivat uuden ajan alun ruotsalaisessa yhteiskunnassa etuoikeutettu ryhmä, jonka säätytausta oli laaja. Avioliittolupauksen rikkomisesta syytetyt opiskelijat olivat lähtöisin porvaris-, pappis- ja talonpoikaiskodeista.⁹ Opiskelijat ovat mielenkiintoinen tarkasteluryhmä myös sen vuoksi, että heidän suhteensa naisiin, rakkauteen ja avioliittoon oli heidän elämäntilanteestaan johtuen monisyinen. Heillä ei useinkaan ollut avioliittoon vaadittavia taloudellisia resursseja. Opiskelijoiden lisäksi tutkin muita oikeudenkäyntiin osallistuneita toimijoita: naisia, jotka syyttivät opiskelijoita avioliittolupauksen rikkomisesta, todistajina tuomioistuimissa toimineita kaupunkilaisia ja yliopiston konsistorien jäseniä.

Household. Teoksessa Susan Broomhall (toim.) *Emotions in the Household, 1200–1900*. Palgrave Macmillan 2008, 5–6, 27; Eurooppaa laajemmin näkökulman antaa William M. Reddy, *The Making of Romantic Love. Longing and Sexuality in Europe, South Asia & Japan, 900–1200 CE*. The University of Chicago Press 2012, 1–38.

5. Rudolf Thunander, *Förbjuden kärlek. Sexualbrott, kärleksmagi och kärleksbrev i 1600-talets Sverige*. Atlantis 1992; Arne Jarrick, *Kärlekens makt och tårar. En evig historia*. Norstedts 1997; Malin Lennartsson, *I säng och säte. Relationer mellan kvinnor och män i 1600-talets Småland*. Lund universitet 1999; Hanna Kietäväinen-Sirén, *Erityinen ystävyys. Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n. 1650–1700)*. Jyväskylän yliopisto 2015; Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen, *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historiaa*. WSOY 2015; Bonnie Clementsson, *Förbjuden kärlek. Temp. Tidskrift för historie* 16 (2018), 40–58.

6. Mari Välimäki, *Vill du äkta denna kvinna? Universitetsstuderandes föräktenskapliga sexualrelationer och giftermål i 1600-talets Uppsala och Åbo. Historisk Tidskrift* 129:3 (2009a), 381–395.

7. Anu Korhonen, *Constructing emotion in a culture of hierarchies. A love story*. Teoksessa Anu Korhonen & Kirsi Tuohela (toim.) *Time Frames. Negotiating Cultural History*. Turun yliopisto 2002, 57–73; Monique Scheer, *Are Emotions a Kind of Practice (and is that What Makes Them Have a History)? A Bourdieun Approach to Understanding Emotion. History and Theory* 51 (2012), 193–220; Tepora 2018, 82–90.

8. Ks. esim. Tom Linkinen, *Same-Sex Sexuality in Later Medieval English Culture*. Amsterdam University Press 2015; Gary Ferguson, *Same-Sex Marriage in Renaissance Rome. Sexuality, Identity, and Community in Early Modern Europe*. Cornell University Press 2016.

9. Mari Välimäki, *”Kevytmielisellä intohimolla ei kenenkään tule itseään saastuttaman.” Yliopisto-opiskelijoiden esiaviolliset suhteet ja avioliitto 1600-luvun Ruotsissa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2009b, 60–64, 115. Tampereen yliopiston julkaisuarkisto, <http://tampub.uta.fi/handle/10024/80757> (18.7.2018).

Salainen kihlaus

Konsistorien käsittelemissä avioliittolupauksen rikkomistapauksissa oli useimmiten kyse niin sanotusta salaisesta kihlauksesta. Virallisen ja salaisen kihlauksen ero määriteltiin maallisissa ja kirkkolaissa. Ruotsin valtakunnassa 1600-luvulla voimassa olleiden maan- ja kaupungin lain mukaan virallinen kihlaus eteni siten, että mies kosi naista tämän naittajalta, minkä jälkeen vietettiin virallisia kihlajaisia. Kihlajaiden tärkeimpiin seremonioihin kuului lahjojen vaihtaminen todistajien läsnä ollessa.¹⁰ Keskiajalta lähtien kirkko piti molempien osapuolten vapaata tahtoa ja kihlauksen solmimista Jumalan kasvojen edessä merkittävimpinä laillisen kihlauksen tunnusmerkkeinä.¹¹ Ruotsissa kirkko laajensi laillisen kihlauksen määritelmää 1500-luvun lopulla. Vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä osa maallisten lakien asetuksista liitettiin kirkon vaatimukseen laillisesta kihlauksesta. Kirkkojärjestyksen mukaan kihlaus oli lainvoimainen, kun se tapahtui laillisin lahjoin ja todistajien läsnä ollessa.¹² Vuoteen 1686 mennessä kirkon kanta muuttui ja palasi lähemmäs alkuperäistä näkemystä kihlauksen laillisuuden vaatimuksista. Vuoden 1686 kirkkolain mukaan kihlauksen vahvasti molemminpuolinen suostumus, todistajat sekä kätely kihlauksen merkiksi. Tällöin kihlaus oli lain mukaan voimassa, oli lahjoja annettu tai ei.¹³

Suurin ero laillisen eli julkisen ja laittoman eli salaisen kihlauksen välillä oli todistajien läsnäolo. Salainen kihlaus tapahtui ilman todistajia, mikä vaikeutti lupauksen antamisen selvittämistä. Salaiset kihlaukset oli kielletty kirkkolaissa, mutta vuoden 1571 kirkkojärjestyksen ja vuoden 1686 kirkkolain mukaan salaisen kihlauksen solmineet ja sen seksuaalisella kanssakäymisellä vahvistaneet tuli vihkiä avioliittoon.¹⁴ Konsis-

torien käsittelemistä avioliittolupauksen rikkomistapauksista suurin osa koski nimenomaan salaisia kihlauksia. Näissä tapauksissa tuomio-oikeus jakautui maallisten alioikeuksien ja tuomiokapitulin välillä ja se määritettiin vuoden 1686 kirkkolaissa, jota jakoa noudatettiin jo ennen lain voimaantuloa. Konsistorin tehtävänä oli selvittää, oliko naisella tarpeeksi näyttöä miehen antamasta lupauksesta ja oliko pari todella maannut yhdessä. Naisilla oli näyttövastuu, ja kirjallisen lupauksen puuttuessa he pyrkivät todistamaan muulla tavoin, että pari oli sopinut avioliitosta. Mikäli lupauksesta löytyi näyttöä eli pari oli maannut yhdessä, mutta he eivät suostuneet konsistorin jäsenten kehotuksesta huolimatta avioitumaan, asia tuli siirtää tuomiokapituliin. Tällöin seurasi kihlauksen purkaminen, mihin toimitukseen ainoastaan tuomiokapitulilla oli oikeus.¹⁵

Kihlaeroon tuomitsemisen jälkeen asia palautui konsistorille, missä opiskelija tuomittiin salavuoteudesta sakkoihin ja kirkkorangaistukseen, mikäli hän myönsi teon tai se oli muuten pystytty näyttämään toteen. Lisäksi konsistori määräsi opiskelijan huolehtimaan suhteesta syntyneestä lapsesta lain määräämällä tavalla sekä joissain tapauksissa korvaamaan rikkomansa lupauksen naiselle. Näiden rangaistusten lisäksi opiskelijat erotettiin yliopistosta määrääjäksi kurinpidollisena toimenä.¹⁶ Naiset puolestaan määrättiin saamaan tuomionsa asiassa siinä tuomioistuintuomiossa, jonka tuomiovallan alle he kuuluivat. Käytännössä tämä tarkoitti maaseudulla käräjiä ja kaupungissa kämnerin- tai raastuvanoikeutta.

Pöytäkirjat – tuomioistuinten tarpeiksi

Tutkimukseni lähteinä toimivat Uppsalan yliopiston ja Turun kuninkaallisen akatemian konsistorien pöytäkirjat 1600-luvulta. Konsistorit

10. *Swerikes Rijkens Lands-Lag som af rijkens råd blef öfversedd och förbättrat och af K. Christofer [...] 1442 stadfäst. Så ock af menige Swerikes Rijkens Ständer samtyckt, gillat och wedertagen efter - konungs nådige befalning åhr 1608. - Nu å nyo andra gången med Anmärkningar uplagd.* Johan Henrich Werner 1726, Giftomala balker II, III; *Swerikes Stadz-Lagh [...] uthgången af trycket Åhr 1618. Nu åter å nyo med Anmärkningar uplagd.* Anders Biörckmans Enkia 1730, Giftomala balker II, III; Nils Söderlind, Svenska prästerskapet och folkliga bröllopslivet under 1600-talet. *Kyrkohistorisk årsskrift* 51 (1951), 1–52.

11. Mia Korpiola, *Between Bethrothal and Bedding. Marriage Formation in Sweden 1200–1610*. Brill 2009, 145–148.

12. 1571 Kyrkoordning (KO 1571), Ordning om ätskildnat j echtenskap. Teoksessa *Kyrko-ordningar och föreslag dertill före 1686*. Första afdelning. Norstedt 1872; Katso myös Korpiola 2009, 301–302.

13. Kirkkolaki 1686 (KL 1686), XV § X, XII. Teoksessa Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila & Martti Parvio, *Kircko-Laki ja Ordningi 1686*. SKS 1986.

14. KO 1571 ordning om echtenskap; KL 1686, XV § XIV.

15. Lennartsson 1999, 40–42, 308–310.

16. Välimäki 2009a.

olivat sekä yliopistojen hallinnollisia ja taloudellisia elimiä että erikoistuomioistuimia, joiden tuomiovalta määriteltiin hallitsijan yliopistoille myöntämässä privilegioissa. Ne toimivat yliopistokaupungeissa erillään kaupungin maallisista tuomioistuimista. Konsistorien tuomiovallan alle kuuluivat opiskelijat, yliopiston henkilökunta sekä heidän ja yliopiston palkolliset, joita ei privilegioiden mukaan voinut tuomita kaupungin alioikeuksissa.¹⁷ Pöytäkirjoihin kirjattiin, mistä konsistoreissa keskusteltiin ja päätettiin. Tutkijan onkin tärkeää pitää mielessä, missä olosuhteissa pöytäkirjat ovat syntyneet sekä mitä, miksi ja miten niihin on kirjattu.¹⁸

Konsistorin pöytäkirjoilla oli kolme tehtävää. Ensinnäkin tuomioistuinten jäsenet tarvitsivat tutkinnan pääkohdat muistaakseen, mitä asian tiimoilta oli keskusteltu ja päätetty käsittelyn aikana. Toiseksi konsistorien pöytäkirjat laadittiin, jotta yliopiston toiminnasta hallitsijalle vastannut kansleri saattoi seurata, mitä yliopistossa tapahtui ja tehdä hänelle konstituutioissa määrätty tarkastukset asianmukaisesti. Kolmanneksi tuomiokirjoista tuli löytyä perustelut julistetulle tuomiolle sekä itse tuomio. Konsistorit oli alistettu hovioikeudelle, jonka tehtävänä oli valvoa alioikeuksien toimintaa. Siksi tuomioistuinten pöytäkirjat laadittiin ennalta määrättyyn muotoon.¹⁹

Kirjurien koostamat pöytäkirjat koostuvat kahden tyyppisistä kertomuksista, pääkertomuksesta sekä alakertomuksista. Pääkertomus sisälsi tiedot siitä koska, missä ja keiden läsnä ollessa tuomioistuin kokoontui. Lisäksi se sisälsi asiassa annettun tuomion ja nivoi alakertomukset yhtenäiseksi pöytäkirjatekstiksi.²⁰ Tarkastelen rakkautta ja sen ilmaisemista erityisesti alakertomuksissa, joihin lukeutuvat konsistoreissa pidetyt erilaiset puheenvuorot. Näihin puheenvuoroihin lasken

kuuluviiksi opiskelijoiden, heitä syyttäneiden naisten, todistajien sekä konsistorin jäsenten lausunnot. Lausunnot on kirjoitettu pöytäkirjoihin useimmiten kertomuksina siitä, mitä henkilö on tuomioistuimissa sanonut. Joskus teksti on mahdollista tulkita myös suoraksi lainaukseksi.

Tarkastelen alakertomuksia diskursseina,²¹ joiden kautta ihmiset kuvaavat rakkautta, sen osoittamista ja merkityksiä avioliittolupaukseen liittyen. Kyseessä ovat ihmisten suulliset, subjektiiviset kokemukset rakkaudesta ja sen ilmaisemisesta, jotka kirjuri on kirjoittanut pöytäkirjaan. Sanalliset kertomukset koostuvat niin henkilöiden puheiden kuin tekojenkin kuvauksesta ja usein kyse on siitä, miten ihmiset tulkitsevat toisten käytöstä; vain harvoin ihmiset kuvaavat tuomiokirjoissa omia tunteitaan. Tällöin on mahdollista tutkia henkilön sisäistä tunnekokemusta, mutta voimme tarkastella kielen kautta tunteelle annettuja merkityksiä ja kuvauksia ihmisten teoista ja käytöksestä, jotka kumpuavat rakkauden tunteesta seuraten aikansa konventioita.²²

Pöytäkirjojen analyysin lähtökohtana toimii Monique Scheerin teoreettismetodologinen lähestymistapa tunnekäytännöistä (*emotional practices*). Scheerin mukaan keho, mieli ja sosiaaliset suhteet kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa tunteiden kokemisessa ja niiden ilmaisussa. Ihmiset kommunikoivat, elehtivät ja käyttäytyivät sosiaalisessa ympäristössään omaksumiensa hyväksytyjen käytösmallien mukaan. Tunnekäytännöt voidaan tavoittaa historiallisista lähteistä, kun tulkitaan muun muassa niissä kuvattuja ihmisten puheita, kirjoituksia ja tekoja. Scheer nostaakin yhdeksi esimerkiksi tunnekäytännöistä nimenomaan kosiskelun ja seurustelun, jotka ovat laajasti kytköksissä erilaisiin tekemisiin ja sanomisiin läpi historian ja eri kulttuurien. Seurustelu ja kosiskelu muokkautuvat

17. Matti Klinge, *Kuninkaallinen Turun akademia 1640–1808*. Otava 1987, 111; Lars Geschwind, *Stökiga studenter. Social kontroll och identifikation vid universiteten i Uppsala, Dorpat och Åbo under 1600-talet*. Uppsala universitet 2001, 64–102.

18. Oikeudellisista lähteistä tunteiden historian tutkimuksessa ks. Joanne McEwan, *Judicial sources*. Teoksessa Susan Broomhall (toim.) *Early Modern Emotions. An Introduction*. Routledge 2016, 166–168.

19. *Per Brahes konstitutioner av år 1661 för Åbo akademi*. Åbo Tryckeri och tidnings aktiebolag 1920, XII; *1655 konstitutioner för Uppsala Universitet. Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005*. Uppsala universitet 2005, XII; Raisa Maria Toivo, *Discerning Voices and Values in the Finnish Witch Trials Records*. *Studia Neophilologica* 84 (2012), 143–155; Kietäväinen-Sirén 2015, 30.

20. Toivo 2012, 146–149.

21. Näen tässä diskurssin ihmisten sosiaalisena tapana puhua tai kirjoittaa toisilleen ja toisistaan. Catherine A. Lutz & Lila Abu-Lughod, *Language and the Politics of Emotion*. *Studies in emotion and social interaction*. Cambridge University Press 1990, 10.

22. Korhonen 2002, 63–64; Scheer 2012; Kietäväinen-Sirén 2015, 155; Boddice 2018, 36, 120–131.

esimerkiksi erilaisten teknologioiden (rakkauskirjeet ja/tai internet) ja tilojen kautta (valvotut tapaamiset tai juhlat).²³ Turun ja Uppsalan yliopistojen konsistorien pöytäkirjoissa kuvattujen tunnekäytäntöjen avulla on mahdollista saavuttaa käsitys siitä, miten rakkautta ilmaistaan, mikä tulkittiin rakkaudesta kertovaksi käytökseksi ja millaisia merkityksiä sille antoivat opiskelijat, heidän kanssaan suhteissa olleet naiset ja toisaalta konsistorien jäsenet.

Rakkauden osoittamisen käytännöt

Avoliittolupauksen rikkomistapauksissa naisten vastuulla oli lain mukaan todistaa, että mies oli antanut avoliittolupauksen. Lupaus annettiin usein kahden kesken ja ainoastaan suullisesti, joten naisilla ei yleensä ollut esittää tuomioistuimelle kirjallisia todisteita tai lupauksen kuulleita todistajia väitteensä tueksi. Tästä johtuen naiset esittivätkin itse lupauksen sijaan todisteita ja todistajia siitä, miten mies oli käyttäytynyt häntä kohtaan ja hänen kanssaan. Nainen kertoi konsistorille, mikä oli saanut hänet ja muut kaupunkilaiset uskomaan parin välillä vallinneeseen sopimukseen avoliitosta.²⁴ Naisten esittämät todisteet voidaan jakaa neljään ryhmään: 1) miehen käytös naista kohtaan tai hänen kanssaan, 2) miehen antamat lahjat, 3) kirjalliset tunteiden osoitukset sekä 4) miehen naisesta käyttämät helvät nimitykset.

Vuonna 1685 Uppsalan yliopiston konsistorissa Kerstin Klang ja hänen asianajajansa Johan Wallois esittivät yliopiston tuomioistuimelle kirjelappusia todisteeksi siitä, kuinka opiskelija Sveno Lyrell oli pyrkinyt Kerstinin seuraan. Näissä kirjeissä Sveno pyysi Kerstiniä tulemaan luokseen silloin, kun muut olisivat kirkossa. Toisessa kirjelapussa Sveno kutsui Kerstinin kanssaan marionettiteatteriin. Kerstin kertoi Svenon myös seuranneen häntä erään kerran Uppsalan ulkopuolelle ja toisella kerralla Tukholmaan, kun hän kävi tapaamassa sukulaisiaan.²⁵

Kirjeiden ja todistuspuheenvuorojen tarkoituksena oli osoittaa, että Sveno oli halunnut viettää aikaa Kerstinin kanssa sekä kahden kesken että muiden läsnä ollessa. Rakkauden ilmaisemista uuden ajan alun Englannissa tutkineen John R. Gillisin mukaan 1600-luvulla parit liikkivat julkisesti yhdessä vasta, kun he harkitsivat vakavasti avioliittoa.²⁶ On mahdollista, että tilanne oli samanlainen uuden ajan alun Ruotsissa, koska Kerstin Klang halusi nimenomaan nostaa asian esiin konsistorissa. Sveno Lyrell oli esiintynyt teatterissa Klangin kanssa ja näin osoittanut muille kaupunkilaisille parin olleen sitoutunut toisiinsa.

Yhteisen kaupunkitilassa esiintymisen lisäksi Kerstin ja hänen todistajansa kuvasivat konsistorille, miten Sveno oli osoittanut käytöksellään hellyyttä Kerstiniä kohtaan. Kerstin asui siskonsa Katrina Staffansdotterin luona, ja Svenon vieraillessa siellä mies oli pitänyt Kerstiniä polvellaan ja suudellut häntä. Kerstin oli jo tällöin raskaana ja Katrina-siskon mukaan Svenon käytös osoitti, että hän oli Kerstinin lapsen isä. Jos mies ei olisi ollut lapsen isä, ei hän olisi voinut käyttäytyä niin suopeasti Kerstiniä kohtaan.²⁷ Turussa puolestaan Gustavus Stenius todisti opiskelija Barthollus Memolinuksen käyttäytyneen hyvin rakkaudellisesti leski Elisabet Ekelundia kohtaan ja pitäneen naista usein polvellaan.²⁸

Sekä Sveno että Barthollus olivat osoittaneet hellyyttä heitä syyttäneitä naisia kohtaan, joko naisten ollessa raskaana tai heidän synnytettyään lapsen. Todistajien mielestä opiskelijat osoittivat hyväksyneensä naisen lapsenkantajana tai aviotoman lapsen synnyttäjänä. Jos he eivät olisi itse aiheuttaneet raskautta, he eivät olisi voineet kohdella naista niin lämpimästi. Hellyydenosoituksillaan miehet samalla sitoutuivat kantamaan vastuun lapsesta kaupunkiyhteisön silmissä.

Toinen naisten käyttämä todiste olivat lahjat. Kyseessä on useimmiten naisen saama sormus, jonka mies on antanut kihlauksen merkiksi. Kon-

23. Scheer 2012, 199, 202, 209, 217–219.

24. Mari Välimäki, Responsibility of a Seducer? Men, Women, and Breach of Promise in Early Modern Swedish Legislation. Teoksessa Marianna G. Muravyeva & Raisa Maria Toivo (toim.) *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Routledge 2013, 191–204.

25. *Uppsala Universitets Akademiska konsistoriets Protokoll* (UUAKP) 26.8., 21.10.1685. Hans Sallander (toim.) *Acta Universitatis upsaliensis*. Almqvist & Wiksells 1969–1977.

26. Gillis 1988, 96–97.

27. UUAKP 26.8., 19.12.1685.

28. "Stenius sade sig en gång sielf warit med Memolino hoos henne, då han sedt, at de myckit kär:n omgåts med hwar annan, så at han offta hållit henne på sina knä." CAAP, 15.4.1690.

sistorien käsittelemien tapausten perusteella voidaan sanoa, että 1600-luvun lopulla sormus oli vakiintunut kihlalahja ja kihlauksen merkki Ruotsin yliopistokaupungeissa.²⁹ Sormuksella oli myös 1600-luvun Englannissa samanlainen vakiintunut merkitys kihlauksen merkinä. Se toimi rakkauden välittäjänä sekä fyysisesti että symbolisesti. Sormesta, johon sormus laitettiin, katsottiin olevan suora yhteys sydämeen. Sormuksen voiman uskottiin olevan niin vahva, että liitto olisi vaarassa sen särkyessä tai hukkuessa.³⁰

Kerstin Klang kertoi konsistorille, että Sveno Lyrell oli luvannut hankkia hänelle sormuksen kihlauksen merkiksi. Kerstinin mukaan hän oli jo aiemmin saanut Svenolta huomaavaisuuden osoituksena sokeria ja rusinoita, kun pariskunta oli käynyt marionettiteatterissa.³¹ Kun Kerstinin kertomusta illan tapahtumista tarkastelee lahjojen vaihtamisen näkökulmasta, tarina saa uusia sävyjä. Uuden ajan alussa kaikenlaisten lahjojen, myös ruuan ja juoman ajateltiin sitovan rakastavaisia yhteen.³² Näillä lahjoilla Sveno näytti siis osoittavan oman vakavan suhtautumisensa parin väliseen suhteeseen. Teatterikäynnin ja herkkujen nauttimisen jälkeen pari oli sukupuoliyhteydessä.³³ Miehen antama avioliittolupaus ja naisen antautuminen seksuaaliseen kanssakäymiseen voidaan tulkita vastalahjoina. Rakkauden katsottiin saavan täyttymyksensä yhdyntässä, jolloin ruumiit tulivat konkreettisesti yhdeksi, tällöin sekä mies että nainen riskeeräsivät osan itsestään.³⁴ Kuvaus parin yhteisestä illasta on samalla kuvaus lahjojen antamisen ja saamisen sekä rakkauden osoittamisen vastavuoroisuudesta.

Ruotsalaiset tapaukset vertautuvat John. R. Gillisin tutkimuksiin, joiden mukaan rakkauden ilmaiseminen oli 1600-luvun Englannissa voimakkaasti kytköksissä tekoihin ja rituaalisuuteen.³⁵ Tällaisia tekoja ja rituaaleja olivat kosi-

mis- ja seurusteluvaiheessa sekä kihlautumis- ja avioitumisseremonioissa lahjojen vaihtaminen, julkinen suuteleminen sekä maljojen juominen. Kuten edellä esitetyistä kahdesta rakkauden osoittamisen tavasta voimme nähdä, Uppsalassa ja Turussa konsistorien eteen tulleet naiset argumentoivat asiansa puolesta rakkauden osoittamiseen liittyvien tekojen avulla. Gillisin mukaan nämä rituaalit ovat myös rakkaudesta kertovia tekoja. Samaan johtopäätökseen on tullut Hanna Kietäväinen-Sirén väitöskirjassaan, joka käsittelee rakkautta 1600-luvun suomalaisella maaseudulla.³⁶ Konsistoreissa naiset kuvasivat miesten toimintaa kertomalla erilaisista rakkauden teoista, joiden tulkitsivat viestivän miehen sitoutuneisuudesta ja lupauksesta avioitua naisen kanssa. Kaupunkilaiset niin Turussa kuin Uppsalassa tulkitsivat miehen käytöksen rakkaudeksi, vaikka hän ei kaikissa tapauksissa olisi kertonut tunteistaan sanallisesti.

Miehen käytös tai lahjojen antaminen eivät olleet kuitenkaan ainoat asiat, joilla naiset perustelivat väitettään avioliittolupauksen rikkomisesta. Konsistorien pöytäkirjoista käy ilmi, että myös kirjallisesti tai suullisesti esitetyillä rakkaudenosoituksilla oli merkitystä 1600-luvulla. Naiset esittivät tuomioistuimille miesten kirjoittamia kirjeitä, joissa he kertoivat rakkaudestaan naisia kohtaan. Tällaisen kirjeen lähetti opiskelija Olaus Brynolphi Cygnelius. Hän oli kihlautunut Anna Andersdotterin kanssa Uppsalassa, minkä jälkeen Olaus siirtyi Uppsalan yliopistosta opiskelemaan Turun kuninkaalliseen akatemiaan. Turusta Olaus kirjoitti Annalle 1660-luvulla kirjeitä, joissa vakuutti Annalle muuttumatonta rakkauttaan, lupasi palata pian Uppsalaan ja täyttää avioliittolupauksensa.³⁷ Uppsalan yliopiston pöytäkirjoista löytyy maininta myös toisesta tunteen kyllästämisestä kirjeestä. Samuel Petri Marijn

29. CAAP 3.5., 4.6.1673; CAAP 28.1.1680, 23.5.1683; UUAKP 30.10., 10.11.1680; UUAKP 23.2.1683; UUAKP 7.8., 24.9.1690; UUAKP 12.3.1698. Ks. myös Kietäväinen-Sirén 2015, 85–88.

30. Gillis 1988, 99.

31. UUAKP 26.8.1685.

32. Gillis 1988, 96–97; Stephanie Tarbin, "Good Friendship" in the Household. Illicit Sexuality, Emotions and Women's Relationships in Late Sixteenth-Century England. Teoksessa Susan Broomhall (toim.) *Emotions in the Household, 1200–1900*. Palgrave Macmillan 2008, 135–152.

33. UUAKP 26.8.1685.

34. Avioliittolupauksen ja seksuaalisen kanssakäymisen lahjaluonteesta ks. Kari Telste, *Brutte løfter. En kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700–1900*. Universitet i Oslo 1999, 72, 204; Kietäväinen-Sirén 2015, 156–157.

35. Gillis 1988, 90–91; ks. myös Korhonen 2002, 64–70.

36. Kietäväinen-Sirén 2015, 155–160.

37. UUAKP 27.9.1665.

Wessmannus kirjoitti maaliskuussa 1676 leski Maria Olofsdotterille. Konsistorin mukaan kirje oli sydämellinen, ja samassa kirjeessä Samuel velvoitti itsensä uskollisuuteen ja lupaukseen naista kohtaan.³⁸ Tästä voidaan päätellä, että rakkaudesta puhuminen ja sen kirjallinen ilmaiseminen eivät olleet vieraita ainakaan uuden ajan alun luku- ja kirjoitustaitoisille ihmisille. Toisaalta nämä kirjeet olivat ainoat kirjalliset todisteet avioliittolupauksesta tutkimieni tapausten joukossa. Valitettavasti kirjeet eivät ole säilyneet pöytäkirjojen liitteinä, joten emme tarkkaan tiedä miten tai mitä miehet kirjoittivat. Rakkauden osoittamiseen liittyvää sanastoa on kuitenkin mahdollista kartoittaa naisten mainitsemien hellittelynimien avulla.

Turkulainen Walborg Thomasdotter kertoi vuonna 1648 kuninkaallisen akatemian konsistorille opiskelija Benedictus Laurentiuksen käyttäneen hänestä nimitystä sydänkäpynen (*hertekorn*). *Svenska Akademiens Ordbokin* (SAOB) mukaan sydänkäpynen eli *hjärtetkorn/-gryn* on lempinimi, jota käytettiin rakkaasta. Walborg kertoi Benedictuksen kutsuneen häntä myös rakkaaksi Walborgiksi (*kära Walborg*).³⁹ Kerstin Klangin sisar Katrina Staffansdotter kertoi puolestaan Uppsalan yliopiston konsistorille pyytäneensä Sveno Lyrelliä menemään rakkaimpansa luokse, kun mies saapui hänen taloonsa. Pöytäkirjaan on merkitty Katrinan käyttäneen sanaa *kiäraste*.⁴⁰ SAOB:n mukaan tämä sana tarkoitti 1700-luvulla rakasta (esimerkiksi rakas vaimo, *fru käraste*) ja se rinnastui sanaan *käresta*, joka puolestaan tarkoitti rakasta, rakastajatarta ja joskus kihlattua.⁴¹ On vaikea sanoa, missä merkityksessä Katrina käytti nimitystä. On mahdollista, että hän pyrki korostamaan omaa näkemystään Kerstinin asemasta Svenon tulevana puolisona. Tämän näkemyksen Katrina oli tuonut esiin jo todistaessaan Svenon kohdelleen Kerstiniä hellästi tämän raskausaikana. Wallborg Thomasdotterin kohdalla kyse voi olla samansuuntaisista

pyrkimyksistä. Kaikki edellä mainitut nimitykset ovat SAOB:n mukaan kytköksissä rakkauden tunteeseen. Lisäksi *kiäresta*-nimitys on liitettävissä myös kihlaukseen ja sitä kautta avioitumiseen.

Opiskelijoita syyttäneiden naisten ja konsisto-reissa todistaneiden henkilöiden puheenvuorot osoittavat, että 1600-luvun Turussa ja Uppsalassa opiskelleet miehet ilmaisivat tunteitaan tekojen lisäksi sanallisesti. Lahjojen antaminen, ajan viettäminen yhdessä, toisen seuraan hakeutuminen ja kirjeiden lähettäminen oli ladattu täyteen kulttuurisia merkityksiä, jotka 1600-luvun ruotsalaisissa yliopistokaupungeissa eläneet ihmiset tulksivat parin välillä vallitsevasta rakkaudesta kertoviksi käytänteiksi. Heille nämä hellyyden osoitukset olivat kytköksissä myös lupaukseen avioliitosta ja yhteisestä tulevaisuudesta. Kaupunkiyhteisössä vallinneet rakkauteen liittyvät tunnekäytännöt olivat hyvin samanlaisia kuin maaseudulla.⁴²

Opiskelijat, rakkaus ja argumentointi

Opiskelijat vastasivat naisten syytöksiin kahdella tavalla. He saattoivat kieltää täysin naisen väitteet lupauksesta ja seksuaalisesta kanssakäymisestä. Toinen vaihtoehto oli esittää sellaisia lakiin perustuvia vasta-argumentteja, jotka tekivät avioliiton parin välillä mahdottomaksi. Jälkimmäisessä tapauksessa opiskelijat eivät välttämättä kieltäneet naisen väitteitä lupauksesta ja yhdessä makaamisesta, vaan pyrkivät välttämään avioliiton.

Kirkkolakien mukaan kihlauksen saattoi purkaa esimerkiksi toisen osapuolen epäsideän käytöksen vuoksi.⁴³ Keväällä 1685 Matthias Gyrenius turvasi tähän keinoon ja väitti, että häntä avioliittolupauksen rikkomisesta syyttänyt Annika Johansdotter oli käyttäytynyt nuoruudessaan kunnianttomasti.⁴⁴ Matthias viittasi lausunnollaan vuoden 1686 kirkkolaisa virallistettuun käytäntöön. Lain mukaan kihlaero oli mahdollinen jonkun häpeällisen työn tähden, joka on tehty toisen

38. "[...] han ett sådant cordat bref skref som afgick till Wästeråhs, och han sig förobligere de till troo och lofwen emot henne." UUA KP 12.4.1676.

39. "[...] och kallat henne hertekorn." CAAP 9.2., 23.2., 15.3.1648; Svenska Akademiens Ordbok (SAOB), hakusana "hjärtetkorn", <https://www.saob.se> (31.7.2018).

40. UUA KP 19.12.1685.

41. SAOB, hakusana "käraste", <https://www.saob.se> (31.7.2018).

42. Kietäväinen-Sirén 2015, 157–160.

43. KO 1571, Ordning om Echtenskap; KL1686 XV § X; KL 1686 XVI § II: III.

44. UUA KP 7.1., 4.2., 14.3., 18.3.1685.

tietämättä ennen kihlausta tai sen jälkeen, jos se vaikutti parin väliseen suhteeseen haitallisesti.⁴⁵

Kun Matthiakselta kysyttiin, haluaisiko hän avioitua Annikan kanssa, hän vastasi: ”Jos hän olisi sellainen, jonka voisin sanoa kanssani vilpittömästi rakkaudesta seurustelleen, niin voisi tämä saada jotain sijaa luonani, mutta koska olen havainnut, että hän on käyttäytynyt nuoruudessaan toisin kuin kunniallinen naisihminen [...] niin en tee sitä koskaan.”⁴⁶ Matthiaksen mukaan Annikan nuoruuden aikainen huono käytös johti myös epäilykseen Annikan tunteiden vilpittömyydestä. Annika myönsi tapauksen käsittelyn aikana, että oli syyllistynyt kahteen salavuo-teuteen. Kunnian menettäminen esiaviollisen seksuaalisen kanssakäymisen kautta näyttäisi johtaneen myös naisen osoittamien tunteiden kyseenalaistamiseen.

Kirkkolakien mukaan avioliiton tuli rakentua molempien osapuolien tahdolle ja rakkaudelle, sillä muussa tapauksessa avioliitto olisi todennäköisesti epäonnistunut.⁴⁷ Matthiaksen lausunnon perusteella on vaikea kuvitella, että hänen ja Annikan välille olisi voinut syntyä sopuisa liitto, jollaista aikalaiset pitivät ihanteellisena. Vuonna 1691 Turun kuninkaallisen akatemian konsistorissa tutkittu opiskelija Mikael Keppilanderia koskenut avioliittolupauksen rikkomistapaus päättyi täysin päinvastaisella tavalla. Mikael suostui avioliittoon häntä avioliittolupauksen rikkomisesta syyttäneen Kirstin Sigfredsdotterin kanssa siitä huolimatta, että hänen mielestään Kirstin ei ollut pystynyt osoittamaan konsistorille saaneensa avioliittolupausta tai parin olleen seksuaalisessa kanssakäymisessä.⁴⁸ Käytännössä tämä tarkoitti, että osapuolten välisen sopimuksen avioliitosta olisi voinut purkaa. Tunnustamalla tunteensa Kirstiniä kohtaan Mikael kuitenkin osoitti olevansa halukas rakentamaan sopuisan liiton Kirstinin kanssa, kuten kirkkolaieissa edellytettiin.

Matthias Gyrenius ja Mikael Keppilander ovat poikkeuksia avioliittolupauksen rikkomisesta syytettyjen opiskelijoiden keskuudessa,

sillä yleensä opiskelijat eivät perustaneet argumenttejaan tunteisiin. Pääsääntöisesti opiskelijat pyrkivät välttämään avioliiton heitä syyttäneen naisen kanssa ja argumentoivat sen mukaisesti. Mikael Keppilander oli vielä erityisen poikkeuksellinen, koska hän lopulta suostui avioitumaan häntä syyttäneen naisen kanssa, ja koska hän oli ainoa opiskelija, jonka kohdalla avioitumisen syyksi on nimenomaan kirjattu tunteet naista kohtaan. Sen sijaan Matthias Gyrenius kuului avioliiton välttäneeseen enemmistöön, mutta oman ryhmänsä sisällä hän oli ainutlaatuinen kyseenalaistaessaan Annika Johansdotterin tunteiden vilpittömyyden.⁴⁹ Vaikka tapauksia on vain kaksi, voidaan niiden perusteella sanoa, että tunteisiin ja rakkauteen vetoaminen avioliittoon ja sen solmimiseen liittyen ei ollut vierasta opiskelijoille. Molemmipuolinen rakkaus oli merkittävää avioliitossa sekä miehelle että naiselle, vaikka kummankaan sukupuolen edustajat eivät konsistorissa usein kertoneetkaan omista tunteistaan.⁵⁰

Kunnian ja maineen vuoksi

Konsistorien pöytäkirjoissa naiset kuvasivat miehen suhteen aktiiviseksi osapuoleksi. Mies oli se, joka pyrki naisen seuraan tai osoitti rakkaudesta naista kohtaan. Huomionarvoista on, että pöytäkirjoista ei löydy suoria mainintoja siitä, että naiset olisivat käyttäneet omia tunteitaan argumenttina avioliiton puolesta. Naisen tunteet nousivat esiin ainoastaan Matthias Gyreniuksen ja Annika Johansdotterin välisessä avioliittolupauksen rikkomistapauksessa ja tällöin mies oli se, joka mainitsi asiasta. Tunteiden mainitseminen oli tarkastelemissani tapauksissa aina kytköksissä avioliittoon. Tunteilla perusteltiin joko parin välisen avioliiton solmimisen puolesta tai sitä vastaan.

Pöytäkirjojen suorat maininnat miesten tunteista johtuvat todennäköisesti siitä, että yliopistojen konsistorien tehtävänä oli tutkia ja tuomita tuomiovaltansa alle kuuluneet opiskelijat. Naisen tehtävänä oli puolestaan avioliittolupauksen

45. KL 1686 XVI § II, III.

46. ”Om hon woro sådan, som iagh kunde säija medh migh af uprightig kiärleek umgått, så kunde detta hafwa något rum hoos migh, men som iagh förnimmer det hon sigh annorlunda stält i sin undgomb, än en ährbar qwinsperson [...] så giör iagh det aldrigh.” UUAKP 18.3.1685.

47. 1571 KO Ordning om Ehtenskap; KL 1686 XV § II.

48. CAAP 29.1.1691.

49. Avioliiton solmi 1600-luvulla avioliittolupauksen rikkomistapauksen vuoksi konsistoriin tulleista pareista Turussa neljä ja Uppsalassa kaksi. Välimäki 2009a.

50. Kietäväinen-Sirén 2015, 155–160.

rikkomistapauksissa esittää todisteita ja todistajia avioliiton solmimisen tueksi. Naisten oletettiin olevan halukkaita avioliittoon, koska he olivat tuoneet asian konsistoriin. Heidän tarkoituksenaan ei siis ollut tarvetta tarkastella sen tarkemmin. Naiset myönsivät jokaisessa avioliittolupauksen rikkomistapauksessa olleensa sukupuoliyhteydessä miehen kanssa. Näin he olivat antaneet oman vakuutuksensa suhteen laadusta miehelle, mutta miehet olivat pettäneet heidät perumalla lupauksensa. Tämän enempää naisen ei tarvinnut alleviivata omaa toimintaansa ja sitoutuneisuuttaan avioliittoon miehen kanssa. Heidän tuli vain osoittaa toimineensa miehen lupausten mukaisesti. Useimmiten naisten suostumuksesta ja heidän vastalahjastaan oli osoituksena lapsi.

Sekä Uppsalassa että Turussa naiset kertoivat miehen tunteista ja niiden ilmaisemisesta perustellakseen omaa käytöstään. He halusivat perustella, miksi uskoivat parin väliseen sopimukseen tulevasta avioliitosta ja mihin he perustivat uskonsa miehen sitoutuneisuudesta. Naiset siis käyttivät rakkautta avioliittoa puoltavana argumenttina. Anu Pylkkänen on kuitenkin huomauttanut, että kihlaerotapauksissa tunteisiin vedottiin yleensä silloin, kun haluttiin osoittaa parin välisen avioliiton sopimattomuus tai harkitsemattomuus.⁵¹ Tällaisessa yhteydessä tunteisiin vetosi tarkastelemisnappauksissa ainoastaan Matthias Gyrenius. Voidaankin sanoa, että rakkaus ja sen osoittaminen olivat useimmiten naisen käyttämä argumentti, jonka avulla he pyrkivät vakuuttamaan tuomioistuimen parin välisestä avioliittosopimuksesta.

Miksi sitten suurin osa ylioppilaista halusi kieltää naisen väitteet annetusta avioliittolupauksesta tai välttää avioliiton heitä syyttäneen naisen kanssa? Synnä haluttomuuteen solmia avioliitto oli todennäköisesti muun muassa kunnian menettämisen pelko. Kerstin Klang kertoi vuonna 1685 Uppsalan yliopiston konsistorille Sveno Lyrellin sanoneen hänelle, että jos Klang

ei olisi kertonut konsistorille miehen rikkoneen lupaustaan, olisi tämä pysynyt lupauksessaan ja lopulta avioitunut naisen kanssa.⁵² Sveno Lyrell oli lähellä opintojensa päätöstä, sillä hän pyysi promovointia samaan aikaan kuin hänen ja Kerstinin asiaa tutkittiin konsistorissa.⁵³

Lyrellin mukaan Klangin olisi siis pitänyt malttaa odottaa vielä hetki. Naisella ei kuitenkaan ollut aikaa hukattavana, sillä parin suhteen seurauksena alkunsa saanut lapsi syntyi tapauksen käsittelyn aikana. Klangin näkökulmasta olisi ollut parempi, jos lapsen isä olisi tunnustanut hänet tulevaksi vaimokseen ja lapsen omakseen. Tällöin hän olisi saanut kunniallisemman kirkottamisen ja pienemmän kirkkorangaistuksen.⁵⁴ On mahdollista, että Sveno Lyrell koki Kerstin Klangin toiminnan hätköinniksi eikä kunniansa vuoksi suostunut myöntämään parin välistä suhdetta. Klang oli asettanut Lyrellin sanan ja maineen kyseenalaiseksi viemällä asian oikeuteen.

Stephanie Tarbinin mukaan miehet käyttäytyivät Englannissa 1500-luvun lopulla samalla tavalla kuin Sveno Lyrell. Olipa mies sitten avioitunut tai naimaton, hän halusi pitää avioliiton ulkopuolisen suhteen ja siitä seuranneen raskauden salassa. Tarbinin mukaan tämä johtui nimenomaan kunnian ja maineen menettämisen pelosta.⁵⁵ Elizabeth Foyster on puolestaan huomauttanut, että huhujen levittäminen esiaviollisen seksin harjoittamisesta saattoi olla uuden ajan alun Englannissa vahingollista muun muassa kisälleille. Jos mestari sai tietää näistä suhteista, kisällit saattoivat menettää paikkansa ja sitä myötä mahdollisuuden nousta käsityöläismestarin asemaan.⁵⁶

Kisällit ja opiskelijat olivat hyvin samankaltaisissa elämäntilanteissa. He olivat useimmiten saavuttaneet avioitumisiään, mutta heillä ei ollut vielä edellytyksiä tai halua perustaa perhettä.⁵⁷ Käytännössä avioituminen opiskeluaikana tarkoitti opintojen huomattavaa hidastumista ja usein keskeytymistä. Yleensä avioituneen opis-

51. Anu Pylkkänen, *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710*. Laki-miesliitto 1990, 185.

52. UUAKP 19.12.1685.

53. UUAKP 18.11.1685.

54. KL 1686 V § II.

55. Tarbin 2008, 144–145.

56. Foyster 1999, 43–44.

57. Seppo Aalto, *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. SHS 1996, 217; Arne Jarrick & Johan Söderberg, *Odygd och vanära. Folk och brott i gamla Stockholm*. Raben Prisma 1998, 105.

kelijan oli valittava opiskelun ja työn teon väliltä. Avioituminen opintojen aikana saattoi tarkoittaa opiskelijalle myös laskevaa säätykiertoa tulomenetyksen vuoksi. Nämä seikat johtivat siihen, että opiskelijat siirsivät avioitumista, kunnes olivat saaneet viran tai muun toimen, jolla elättää perheensä.⁵⁸

Johtopäätöksenä voi todeta, että sekä opiskelijat että naiset tulivat oikeuden eteen kunnian ja maineen vuoksi, mikä ohjasi heidän argumentointiaan ja toimintaansa konsistorissa. Opiskelijat kokivat maineensa loukatuksi tai uhatuksi naisen viedessä parin välisen asian konsistoriin. Nainen puolestaan koki miehen uhkaavan hänen kunniansa pettämällä lupauksensa tai odottamalla liian pitkään avioitumisen kanssa. Naisen kunnian kannalta oli erityisen tärkeää, että mies tunnusti lupauksensa ja seksuaalisen kanssakäymisen. Samalla mies myönsi naisen toimineen avioliiton odotuksessa suostuessaan seksuaaliseen kanssakäymiseen hänen kanssaan, siis noudattaneen yhteisön yleisesti hyväksymiä normeja. Molemmilla osapuolilla oli omat päämääränsä ja toiveensa, jotka liittyivät heidän odotuksiinsa toisiaan kohtaan, mutta myös oman maineen ja kunnian säilyttämiseen.

Tuomioistuimet ja tunteiden merkitys

Millainen merkitys rakkauden tunnustuksilla ja käytännön osoituksilla sitten oli yliopistojen tuomioistuinten näkökulmasta? Konsistoreissa oikeutta jakaneen professorikunnan tehtävänä oli rikosten tutkinnan ja tuomitsemisen lisäksi opiskelijoiden moraalinen kasvattaminen.⁵⁹ Yliopistojen konstituutioissa opiskelijat veloitettiin muun muassa ottamaan osaa opetukseen ja jumalanpalveluksiin, samoin kuin pitämään ”pyhänä ja kunniaassa astiaansa ja ruumistansa, joka on Pyhän Hengen asumus, eikä kenenkään tule saastuttaman itseään kevytmielisillä intohimoilla, avioliittorikoksella tai haureudella, josta seuraa laissa määrätty rangaistus.”⁶⁰

Avioliittolupauksen rikkomistapauksissa konsistorit joko hylkäsivät naisen väitteet puuttuvan näytön vuoksi, painostivat paria avioitumaan tai suostuivat parin tuomitsemiseen kihlaeroon. Kaikkia pareja ei kuitenkaan painostettu avioitumaan, vaikka nainen olisikin onnistunut vakuuttamaan konsistorin siitä, että hän oli saanut avioliittolupauksen ja miehen maanneen hänen kanssaan. Avioliitosta neuvoteltiin painokkaasti tapauksissa, joissa pari oli joko syntyjään samasta säädystä⁶¹ tai edusti samaa säätyä tapauksen käsittelyn aikana. Vuonna 1648 Turun akatemian konsistori suositti opiskelija Henricus Johannes Juonikasta avioitumaan kotitilallaan Loimaalla työskennelleen piian kanssa. Henricus oli lähtöisin talonpoikaistosta, kuten ilmeisesti tilalla piikana toiminut nainenkin.⁶²

Konsistorin jäsenille oli myös tärkeää, että avioliitto muodostuisi sopuisaksi. Vuonna 1637 käsitellyssä tapauksessa Uppsalan yliopiston konsistori ilmoitti suutarin tytär Brita Nilsdotterille, ettei hänen ja opiskelija Petrus Carolius Ostrogothuksen välille voinut syntyä hyvää avioliittoa, sillä Petrus ei halunnut Britaa. Brita Nilsdotter ei kuitenkaan luovuttanut. Hän sanoi voivansa elää sillä tavalla miehen kanssa, että tämä viehättyisi hänestä.⁶³ Konsistorille oli kuitenkin selvää, ettei avioliitosta tulisi mitään, koska Petrus Carolius ei ollut siihen suostuvainen. Tämä tapaus oli toisaalta ainoa, jossa konsistorin jäsenet perustelivat avioliiton mahdottomuutta miehen vastustukseen perustuen.

Malin Lennartssonin ja Hanna Kietäväinen-Sirénin mukaan Smoolannissa ja suomalaisella maaseudulla toimineiden tuomioistuinten pöytäkirjoissa rakkaus nousi esiin yhtä usein sekä 1600-luvun keskivaiheilla että vuosisadan lopussa.⁶⁴ Myös yliopistojen konsistoreissa rakkaus mainitaan avioliittolupauksen rikkomistapauksissa pitkin vuosisataa. Sekä miehet että naiset kytkivät rakkauden tunteen tai rakkauteen viittaavan käytöksen muihin argumentteihin, jotka puolsivat

58. Raimo Ranta, *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Turun kaupunki 1975, 747.

59. Klinge 1987, 112–113.

60. ”Var och en må hålla sitt käril och sin kropp, som är den helige Andes boning, i helgd och ära, och får inte förorena sig med flyktiga lidelser, äktenskapsbrott eller otukt, som medför bestämt straff efter lagen.” 1655 *konstitutioner* XXIII:5, katso myös XXIII:1, 4, 12.

61. Yliopistoon kirjautuessaan opiskelijat liittyivät pappissäätyyn, olivatpa he syntyneet mihin tahansa säätyyn.

62. CAAP 9.2.1648.

63. UUAKP 7.12., 13.12.1637.

64. Lennartsson 1999, 185; Kietäväinen-Sirén 2015, 24–29.

avioliittoa tai olivat sitä vastaan. Kuitenkin rakkauden merkitys todisteena näissä tapauksissa heikkeni vuosisadan loppua kohden. Tämä johtui siitä, että tuomiokäytännöt avioliittolupauksen rikkomistapauksissa muuttuivat. Tähän muutokseen liittyi myös konsistorien suhtautuminen siihen, mikä avioliittolupauksen rikkomistapauksissa katsottiin avioliittoon velvoittavaksi toiminnaksi miehen kohdalla.

Ennen 1680-lukua konsistorit hyväksyivät todisteeksi lupauksesta naisen esittämät todisteet ja todistajat, jotka kertoivat parin suhteen laadusta. Konsistorit kuuluivat todistajia, jotka kertoivat esimerkiksi, miten mies oli käyttäytynyt naisen seurassa tai miten ja mitä hän oli naiselle puhunut. Tällaiset puheenvuorot sisälsivät tässä artikkelissa aiemmin kuvattuja kertomuksia rakkauden käytännöistä eli siitä, kuinka mies suuteli naista, piti häntä polvellaan ja millaisia lempinimiä hän naisesta käytti. Näihin todisteisiin kuuluivat myös rakkauskirjeet, joita naiset esittivät konsistorille. 1680-luvulta lähtien naisilta alettiin vaatia konkreettista näyttöä miehen antamasta avioliittolupauksesta. Konkreettisen näytön vaatimus tarkoitti sitä, että naisen oli toimitettava tuomioistuimelle todisteeksi kirjallinen lupaus tai todistajia, jotka olivat kuulleet miehen antaneen lupauksen. Jos nainen ei pystynyt toimittamaan vaadittuja todisteita, hänellä ei katsottu olevan näyttöä lupauksesta eikä avioliitosta keskusteltu.⁶⁵ Näissä tapauksissa pari tuomittiin ainoastaan salavuoteudesta.

Muutos vaikeutti naisen asemaa avioliittolupauksen rikkomistapauksissa, sillä naiset pystyivät vain harvoin esittämään todisteita tai todistajia salassa annetusta lupauksesta. Niinpä naisten oli 1600-luvun lopulla yhä vaikeampi saada konsistorin jäseniä puoltamaan parin välistä liittoa ja painostamaan miestä avioliittoon tai vastaavasti korvaamaan heille asianmukaisesti. Samaan aikaan miesten asema helpottui, sillä todennä-

köisyys heidän tuomitsemisestaan avioliittolupauksen rikkomistapauksissa laski.⁶⁶

Samankaltaisen muutoksen naisen asemassa ovat huomanneet myös Gudrun Andersson ja Marie Lindstedt Cronberg.⁶⁷ Lisäksi Malin Lennartsson on huomauttanut, että Smoolannin alueella rakkauden merkitys avioliittoon liittyvien tapausten käsittelyssä väheni vuosisadan lopulla.⁶⁸ Rakkauden ja ylipäättään tunteiden merkitystä tuomioistuinten toimintaan on kuitenkin tutkittu vähän eikä kokonaiskuvaa vielä tunneta.⁶⁹ Bonnie Clementsson on tuonut esiin, että ruotsalaiset tuomioistuimet saattoivat 1700-luvun alussa pitää rakkauden tunteeseen vetoamista inestitapauksissa raskauttavana tekijänä.⁷⁰ Clementssonin mukaan suurin osa ruotsalaisissa tuomioistuimissa 1700- ja 1800-luvulla käsitellyistä inestirikoksista liittyi kahden aikuisen väliseen vapaaehtoiseen suhteeseen, joka täytti inestirikoksen tunnusmerkit, koska henkilöt olivat esimerkiksi avioliiton kautta liian läheistä sukua toisilleen. Mies ei esimerkiksi lain mukaan olisi saanut olla suhteessa tai avioitua edesmenneen vaimonsa sisaren kanssa.⁷¹ Nykypäivänä näitä suhteita ei laskettaisi inestiksi.

Sekä Clementssonin tarkastelemissa inestirikoksissa että avioliittolupauksen rikkomistapauksissa kyse oli siis kahden aikuisen vapaaehtoisesta suhteesta. Näiden rikosten tarkasteleminen tunteiden näkökulmasta osoittaa kuitenkin, että sama tunne – tässä tapauksessa rakkaus – saattoi saada tuomioistuimissa erilaisia merkityksiä riippuen siitä, minkälaisessa kontekstissa tunteesta keskusteltiin tai missä kontekstissa henkilö perusteli käytöstään liittyen rakkauden tunteeseen. Tämä johtuu siitä, että avioliittolupauksen rikkomistapauksissa oli kyse suhteesta, jonka saattoi sovittaa avioitumalla. Inesti oli huomattavasti vakavampi rikos, jonka rangaistuksena oli lain mukaan kuolema. Inestirikoksissa tunteet olivat ikään kuin pettäneet ihmisen ja johtaneet vää-

65. Välimäki 2013.

66. Ibid.

67. Gudrun Andersson, Kåta studenter och giftaslystna pigor. Individuell och kollektiv heder under 1600-talet. Teoksessa Janne Backlund et al. (toim.) *Historiska etyder. En vänbok till Stellan Dahlgren*. Uppsala universitets historiska institution 1998, 205–206; Lindstedt Cronberg 1997, 206–207.

68. Lennartsson 1999, 185.

69. Ks. tunteiden ja oikeushistorian tutkimuksesta esim. Merridee L. Bailey & Kimberley-Joy Knight, History of Law and Emotion. *The Journal of Legal History* 38 (2017), 117–129.

70. Clementsson 2018, 45–46.

71. Clementsson 2018, 40–41.

rälle tielle, mutta avioliittolupauksen rikkomistapauksissa niiden ajateltiin auttaneen löytämään puolison. Insestissä oli lähtökohtaisesti kyse siitä, että ihmisten olisi pitänyt tietää tekevänsä väärin. Avioliittolupauksen rikkomistapauksissa suhde ei ollut lähtökohtaisesti väärin tai lain- ja Jumalan tahdon vastainen.

Bonnie Clementssonin mukaan tuomioistuinten suhtautuminen rakkauteen argumenttina muuttui 1700-luvun lopulla. Rakkauden tunnetta alettiin pitää 1700-luvun lopulla lieventävänä asianhaarana insestitapauksissa. Muutoksen syyksi Clementsson näkee uskonnon merkityksen vähenemisen ja samaan aikaan tapahtuneen tunteiden merkityksen korostumisen.⁷² Kari Telste on puolestaan huomauttanut, että rakkauden arvo todisteena avioliittolupauksen rikkomistapauksissa kasvoi 1700-luvun lopun Etelä-Norjassa. Molemmipuolisella rakkaudella alettiin puolustaa avioliittoa, joka muiden esteiden vuoksi olisi ollut mahdoton. Samaan aikaan norjalaiset miehet alkoivat painottaa, että heillä oli oikeus rikkoa antamansa avioliittolupaus, jos he eivät enää rakastaneet lupauksen saanutta naista.⁷³ Vaikuttaisi siltä, että rakkauden painoarvo oikeudellisena argumenttina kasvoi modernin ajan kynnyksellä.

Rakkauden käytännöt 1600-luvun Ruotsissa

Tutkimani aineiston perusteella rakkauden ilmaisemisen käytänteet olivat samanlaisia koko 1600-luvun ajan Ruotsissa. Urbaania elämää viettäneiden opiskelijoiden ja heitä avioliittolupauksen rikkomisesta syyttäneiden naisten kertomukset ja kuvaukset rakkaudesta olivat samanlaisia kuin maaseudulla.⁷⁴ Rakkaus ja sen osoittaminen oli opiskelijoille ja heitä avioliittolupauksen rikkomisesta syyttäneille naisille tärkeää. Yliopistoon opiskelemaan tulleet pappien, porvarien, talonpoikien ja virkamiesten pojat osoittivat

kiintymystään naisia kohtaan yhteisössä yleisesti tunnettujen käytäntöjen – tekojen, puheiden ja kirjeiden – välityksellä.

Tarkastelemissani avioliittolupauksen rikkomistapauksissa rakkauden käyttäminen argumenttina oli kuitenkin sukupuolittunutta: miehet ja naiset toivat rakkauden ja sen osoittamisen tuomioistuimessa esiin eri tavoin ja eri konteksteissa. Naiset kytkivät rakkauden ja siitä kummunneen käytöksen avioliittoon. Naiset pyrkivät osoittamaan, että he olivat luottaneet miehen käytöksen perusteella siihen, että mies veisi hänet vihille. Rakkaus ja sen osoittaminen eivät koskaan olleet naisten ainoita argumentteja, vaan nämä perustelut sidottiin muihin avioliittoa puoltaneisiin todisteisiin. Opiskelijat puolestaan käyttivät rakkautta argumenttina harvoin. Heidän tavoitteenaan oli kyseenalaistaa naisen kunnia ja moraali ja siten kyseenalaistaa naisen väitteet avioliittolupauksesta. Konsistorien pöytäkirjoista käy kuitenkin ilmi, että rakkaudella oli opiskelijoille merkitystä avioliittoa solmittaessa.

Turun akatemian ja Uppsalan yliopiston konsistorien ja muidenkin ruotsalaisten tuomioistuinten pöytäkirjat osoittavat, että rakkauden käytäntöjen kuvaaminen menetti arvonsa miestä avioliittoon velvoittavana tekijänä avioliittolupauksen rikkomistapauksissa 1600-luvun kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Rakkauden osoittamisen painoarvo väheni tuomioistuinten alkaessa painottaa kirjallista ja todistajien läsnä ollessa annettua avioliittolupausta. Rakkauden merkitys näyttäisi kuitenkin kasvaneen oikeudellisena argumenttina jälleen 1700- ja 1800-lukujen Pohjolassa.

FM **Mari Välimäki** toimii yliopisto-opettajana (ma.) Suomen historian oppiaineessa Turun yliopistossa.
Sähköposti: marivaz@utu.fi.

72. Clementsson 2018, 50–55.

73. Telste 1999, 594.

74. Rakkauden osoittamisesta maaseudulla ks. Kietäväinen-Sirén 2015, 155–160.